

Samenstelling: de heer Gilbert Van Nuffel, voorzitter;  
de heer Thierry Vanderkindere, mevrouw Wendy Geens, de heer Patrick Haazen, mevrouw Kristel Claes, bureauleden;  
mevrouw Anneke Luyckx, de heren Eric Huijbrechts, Raymond Van de Weyer, Hugo Haazen, Tommy Zonneke, mevrouw Chantal Quintelier, de heren Laurent Daems, Danny Van Assche, mevrouw Viviane Wittock, de heer Leopold Rouchet, mevrouwen Sandra Claes, Nadia Fieuw, Anne Ricaille, de heren Paul Van Mullem, Joannes Boffen, mevrouwen Annick Oreglia, Simone Ketels, de heer Joseph Verbruggen, raadsleden;  
de heer Jan Schaut, secretaris.

Openbare zitting van 28 februari 2002

Iedereen aanwezig.

**Wilrijk**

**A-Punt**

**1 Ruimtelijk planologische ontwikkelingsmogelijkheden van de Brialmontforten rond Antwerpen. Advies aan het college. Concretisering beleidsrichtlijn (Jaarnummer 192)**

Externe factor, vraag van (andere) overheid, 15022002

**Motivering**

**Voorgeschiedenis**

In de beleidsnota van het district, goedgekeurd in de districtsraad van 22 februari 2001 (jaarnummer 165) staat dat onderhoud (instandhouding), restauratie en bestemming van het waardevolle historisch en cultureel erfgoed aandacht zal krijgen.

**Feiten en context**

In het kader van het Ruimtelijk Structuurplan van de provincie Antwerpen maakte het studie bureau Stramien cvba in opdracht van de provincie Antwerpen, een studie op over de binnenste fortengordel rond Antwerpen.

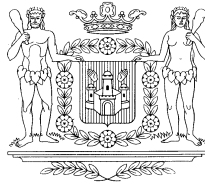
De studie ontwikkelt een samenhangende visie op de instandhouding, restauratie, renovatie en herbestemming van de verschillende forten en van de fortengordel als geheel.

De studie geeft mogelijke, nieuwe en aangepaste bestemmingen voor de forten.

Aangezien de Brialmontforten 6 en 7 zich op het grondgebied van het district Wilrijk bevinden acht de districtsraad/het bureau het nodig een inbreng te doen in het advies van het stadsbestuur over de ruimtelijk planologische ontwikkeling van de forten 6 en 7 enerzijds en van de fortengordel als geheel anderzijds.

o o o o o o o o o o

De basis voor een **ruimtelijke invulling** van de **Brialmontforten** dient te vertrekken van de beschouwing van de gordel als een geheel. **In een ruimtelijke conceptvorming dienen de**



**verschillende functies** (recreatie, natuur, monument, educatie, ...) **gelijkwaardig aan bod te komen**. Momenteel is de functie-invulling eerder ad hoc en erg versnipperd. Meestal werd hierbij weinig aandacht besteed aan de historische waarde van de gebouwen en het landschappelijk geheel (gebouwen, taluds en grachten) van een fortdomein.

Sommige functies zijn duidelijk gemeentegrensoverschrijdend en een zorgvuldige afweging van mogelijkheden moet gemaakt worden. Dit is zeker zo voor de ontwikkeling van de natuur- en recreatie functie.

Voor een voldoende ecologische ontwikkeling en de werkelijke beschouwing van de fortengordel als groene gordel dienen zowel de fortdomeinen als de (mogelijke) verbindende groengebieden bekeken te worden. Vermeden moet worden dat de forten een refugium worden in stedelijk gebied. De aanduiding van 4 Brialmontforten (Fort 2, 3, 5 en 7) als vleermuizenhabitat in het kader van de Europese habitatrichtlijn is een eerste stap in de goede richting. Maar toch moet er voor gewaakt worden dat de bescherming van vleermuizen niet de enige doelstelling in het natuurbeheer van de forten wordt.

Niettemin bestaat er de noodzaak voor een ruimtelijk afwegingskader per fort, waarin voor elk fort een hoofdfunctie en nevenfuncties worden bepaald. Belangrijke basis hiervoor zijn de juridische bescherming (monument, reservaat, habitatrichtlijn, ...) en het huidige gebruik. De visie per fort dient vertaald te worden in een beheersplan voor het landschap, de natuur en de gebouwen van elk fortdomein.

Knelpunten hierin zijn voornamelijk de hoge kosten verbonden aan beheer van de domeinen en onderhoud van de gebouwen.

## Fort 7. Natuurfort

De benaming is misleidend. De site is qua historische gebouwen de meest volledige van de forten. Beter zou zijn **“Fort 7, een natuur-historisch fortmonument”**.

Het fort is voor het grootste deel eigendom van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

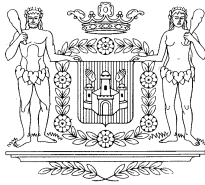
Een visie en concept wordt besproken in de beheerscommissie van Fort 7. In deze commissie zetelen de belangrijkste partners voor het gebied : Afdeling Natuur, Stad Antwerpen, district Wilrijk, Lijnvissersclub De Meyvis, Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, Afdeling Monumenten en landschappen en Simon Stevinstichting.

De deelcommissie Natuur is al het meest gevorderd. Vorig jaar werd het beheersplan voor de natuur van Fort 7 afgewerkt. Na advies van o.a. Afdeling Natuur en Afdeling Bos en Groen, is het beheersplan goedgekeurd.

Onderstaand wordt een algemene samenvatting gegeven van de ruimtelijke principes vervat in het beheersplan.

Basis is het multifunctioneel gebruik van het fortdomein, met als hoofdfunctie de natuurfunctie :

- Natuur- en reservaatfunctie.
- Monumentfunctie.
- Educatieve functie.



- Recreatie functie.

## 1. Natuur- en reservaatfunctie

Het gedeelte langs de binnenzijde van de fortgracht (Eigendom Afdeling Natuur en stad Antwerpen) komt hiervoor in aanmerking. Het is een erkend natuurreservaat en wordt beheerd door de vzw. Natuurpunt Zuidrand Antwerpen.

Dit gedeelte is niet vrij toegankelijk, behalve in groep onder begeleiding van een natuurgids of voor beheerswerken onder begeleiding van een verantwoordelijke van de beheersploeg.

Het gehele fortdomein heeft een natuurfunctie, maar buiten de fortgracht is functieverweving wenselijk (met nevenfuncties als sportvissen en wandelen).

Een belangrijke taak is hier weg gelegd voor de gebruikers van de fortgracht (de lijnvisserclub De Meyvis) als beheerder van het water.

## 2. Monumentfunctie

De gebouwen, de taluds en de fortgracht zijn beschermd als monument. De gebouwen zijn (momenteel) enkel toegankelijk in groep onder begeleiding van een monumentgids.

## 3. Educatieve functie

De mogelijkheid wordt onderzocht voor de uitbouw van een natuur-educatief centrum met mogelijkheden van natuurstudie en educatie onder vorm van thematische wandelingen, natuurcursussen etc. Dit educatief centrum zal zich buiten de gracht bevinden.

De Simon Stevinstichting pleitte steeds voor een eventuele ontsluiting van het binnenfort (reduit) wanneer er een bestemming voor kan gevonden worden.

Ons voorstel is om in navolging van de succesvolle bio-klas te Edegem (fort 5) eventueel in de gebouwen van het reduit zelf zulke functie te ontwikkelen (zie blz. 84 Studie Concept Vesting Antwerpen).

Rondleidingen in het reservaat of het monument onder begeleiding van een natuur- of monumentgids.

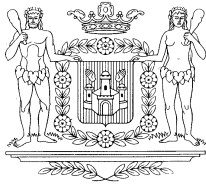
Het arboretum kan gebruikt worden als middel om natuurgidsen op te leiden of voor schoolexcursies.

## 4. Recreatieve functie

De buitenglacijs (en arboretum) is vrij toegankelijk voor zachte recreatie. Behoud van lijnvisserij op de fortgracht.

Knelpunten :

- Aanwezigheid van niet oorspronkelijke gebouwen op het binnenplein.
- Aftakelende populierenaanplant op de grens Schoonselhof en Fort 7, veroorzaakt door schade aan de omheining rond fort 7.



- Het arboretum bevindt zich in verkommerde toestand en wordt gebruikt als sluikstort.
- Het bestaan van het arboretum is bij weinig mensen bekend !

**De omgeving van het fort vraagt ook aandacht.** Zo dient het gekasseide gedeelte van de **Legerstraat** zeker opgenomen te worden in de ontwerpstudie. De Legerstraat geeft sterk de visuele overgang weer tussen de moderne woonwijk Koornbloem en de historische site. Hier dringt zich een uitbreiding van de bescherming van Fort 7 op waarbij de omgeving wordt opgewaardeerd tot dorpsgezicht. Bij een heraanleg van de straat dienen de (huidige) moderne verkeersplateaus en andere (moderne) verkeersgeleiders te verdwijnen en uitgevoerd in kasseistenen of een ander aangepaste natuursteensoort (zie omgeving Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen).

Een tweede link in de omgeving is de realisatie van een houten brug over de Moerelei ter hoogte van de **Kinderboerderij**. De (drukbezochte) kinderboerderij ligt momenteel geprangd tussen enerzijds industrie, een sportcomplex en een drukke industrieweg rond het fort. Het glacis van het fort ter hoogte van de boerderij is ingekleurd als speel(honden)weide en wordt begrensd door het arboretum. De realisatie van een attractieve houten constructie zou een welgekomen uitbreiding tot stand brengen voor zowel de kinderboerderij als de volledige omgeving, met inbegrip van het arboretum. Het educatieve project voor zowel de boerderij als het fort met arboretum krijgt zo meer overlevingskansen.

Een verwijzing onder de vorm van een gedenksteen (baken) zou de vroegere aanwezigheid kunnen markeren van de verdwenen schansen. Voor Wilrijk waren dat Schans 11, 12, 13, 14, 15 (restaurant) en 16 (dennenbos Merelei).

Misschien een idee voor de volledige verbindingsweg tussen de zeven forten.

## Fort 6. Campusfort

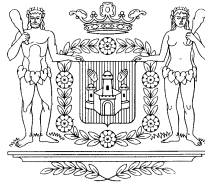
Fort 6 was oorspronkelijk voorzien voor de uitbouw van een sportcomplex aansluitend op de campus van de universiteit Antwerpen. Behalve de voetbalterreinen met atletiekpiste, de tennisterreinen en enkele wandelpaden is deze functie nauwelijks ingevuld.

Het studentenhome werd gebouwd op de buitenglacis van fort 6; het centrum voor taal en spraak werd gevestigd in de officierenwoning, maar een verdere functionele invulling van het fortdomein bleef verder beperkt tot de inname van enkele kamers van het hoofdfrontgebouw en niet oorspronkelijke gebouwen voor verenigingsleven. Deze invulling lijkt eerder ad hoc dan gestructureerd.

Bij een bezoek van fort 6 krijg je de algemene indruk dat het fortdomein een soort van “no-man’s”-land is tussen het studentenhome en de campus. Niets geeft de indruk dat de terreinen horen bij de universitaire campus buiten een aantal (beperkte) studentenactiviteiten die er plaatsvinden.

Bij de invulling blijkt dat er weinig aandacht besteed wordt aan de **historische waarde** van de gebouwen. Niettegenstaande deze niet beschermd zijn als monument, mag hun historische waarde niet vergeten worden.

De indruk wordt gewekt dat de UA de historische gebouwen liever kwijt dan rijk is. Het merendeel van de historische gebouwen staat te verkrotten (reduit, rechter halve caponniere). Belangrijk



hierbij is dat de studenten vroeger gebruik konden maken van het reduit totdat het gebouw te gevaarlijk werd (wegens verkrotting).

De droge gracht van het fort is door een slechte waterafvoer en slibvorming een natte gracht geworden, die gedurende lange tijd als stortplaats voor groenafval en andere vuilnis werd gebruikt. De situatie is enkele jaren geleden recht getrokken door een slibruiming in de droge gracht en het plaatsen van een omheining rond het reduit. Hierdoor krijg je wel een zone zonder functie (geen natuurbeheer, gebouw staat te verkrotten, geen toegankelijkheid, ...).

Sommige van de verkrotte gebouwen zijn trouwens met een kleine moeite toegankelijk zodat ze een gevaar voor de bevolking kunnen opleveren.

De overige gebouwen kregen slechts een beperkte invulling, waarbij weinig aandacht wordt getoond voor de architecturale en historische waarde van de gebouwen. Meest typerend is de plaatsing van een wel erg storende omheining voor de gevel van het hoofdfrontgebouw.

Het **natuurbeheer** is eerder beperkt te noemen en dit zeker voor een universiteit waar biologische wetenschappen worden gedoceerd. Vanuit de onderzoeksgroep Ecosysteembeheer van de UA wordt als sinds geruime tijd het idee van een **ecocampus** gelanceerd, maar de eerste resultaten op terrein moeten nog gehaald worden. Het is hierbij nog de vraag in welke mate het domein van fort 6 hierin zal betrokken worden. Enkele studenten werken dit jaar in kader van een voortgezette opleiding milieuwetenschappen aan een beheersplan voor deze ecocampus.

Dat er zeker behoefte is aan een beheersplan, wordt door het volgende geïllustreerd. De graslanden op de buitenglacis worden dan wel gemaaid, maar meestal op het verkeerde tijdstip. Het maaisel wordt meestal te laat of niet afgevoerd. Dit komt de biodiversiteit van de grasveldjes niet te goede. Een andere stuk waardevol grasland werd deels vernietigd door het plaatsen van een kunstwerk. Op de binnenglacis, een waardevol grasland zowel vanuit ecologisch als cultuurhistorisch standpunt, werd het slib van de grachtreiniging uitgespreid.

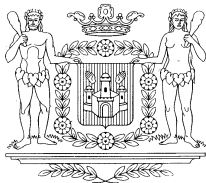
## Verbindingsgebieden

Om de biodiversiteit van de Brialmontforten in stand te houden en verder te ontwikkelen op langere termijn, is het noodzakelijk om een aantal ecologische verbindingsgebieden tussen de forten te voorzien. De aanduiding van deze gebieden is minstens even belangrijk als de vrijwaring van de forten zelf. De doelstellingen en gevolgen van de natuurlijke verbindingsgebieden moeten worden onderzocht.

Voor de verbinding van Fort 7 en Fort 8 komen het Schoonselhof en het Klaverblad in aanmerking. Meest ideaal is de open ruimte langsheen Schans 16, Schans 17 en de Hollebeek.

De enige open ruimte verbinding tussen Fort 6 en Fort 7 is het terrein tussen de Doornstraat, de Kleine Doornstraat en de Krijgslaan in Wilrijk (BPA 30). Deze zone kan ook beschouwd worden als de verbinding tussen de twee groene vingers waarvan Fort 6 en Fort 7 deel uitmaken. De huidige bestemming van deze open ruimte is echter woonuitbreidingsgebied. (zie advies districtsraad van 3 september 2001, jaarnummer 718). In dit gebied komt momenteel wel een internationaal beschermde soort voor (de kamsalamander). Dit gebied moet dan ook worden opgenomen in de groene verbindingszone.

De groene vingers waarvan boven sprake worden in het RSPA als volgt aangeduid :



- het gebied tussen E19 en A12 (tussen Rumst en Edegem) met de vallei van de Struisbeek en eindigend in **fort 6** en het Nachtegalepark als een aaneenschakeling van ingesloten open ruimten en kasteelparken tussen bebouwing;
- de open ruimte ten westen van A12 tussen Boom en Wilrijk (met het Schoonselhof en eindigend in **fort 7** en **fort 8**), vergelijkbaar met voorgaande groene vinger (deze vinger loopt in realiteit door tot in de Hobokense polder);
- de rechteroever van de vallei van de Schelde ten zuiden van de kernstad, vertrekkend vanuit de Scheldepolders van Bornem met de Schelde zelf, de Scheldeboorden in Schelle, Hemiksem en Hoboken, eindigend in **fort 8** (deze vinger loopt tot in de Hobokense polder).

In het RSPA worden de volgende zones aangeduid als open ruimte verbindingen in en rond het grootstedelijk gebied Antwerpen : omgeving van Wilrijk – Edegem (Hazeschrans – fort 6 – UIA – Middelheim) en omgeving van kasteel Cleydael, kasteel Klaverblad – fort 7 & 8 – schoonselhof.

### Argumentatie

Het district wil een actieve rol spelen in de beheerscommissie van fort 7.

De uitdaging voor de toekomst is een zo rijk mogelijk stadsnatuurreservaat met behoud en herstel van het monument en een aantrekkelijk aanbod van natuur- en historische educatie te ontwikkelen. Het fort 6 vraagt om een beter beheer.

---

### Besluit

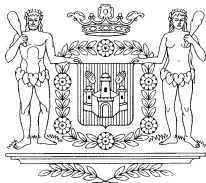
De districtsraad keurt eenparig het volgende besluit goed.

#### Artikel 1

De districtsraad neemt kennis van de studie “Concept Vesting Antwerpen”, ruimtelijk planologische ontwikkelingsmogelijkheden van de Brialmontforten rond Antwerpen, inzonderheid van de forten 6 en 7 op het grondgebied van het district Wilrijk.

#### Artikel 2

- De districtsraad adviseert het concept globaal als positief en vraagt rekening te houdend met de bovenstaande bedenkingen en overwegingen:
  1. **Fort 7** – “Natuur-historisch fort” i.p.v. Natuurfort.  
**Fort 6** – “Ecocampusfort” i.p.v. Campusfort.
  2. De uitbreiding van de bescherming van fort 7 waarbij de omgeving en zeker de gekasseide Legerstraat wordt gewaardeerd als dorpsgezicht.
  3. De realisatie van een brug over de Moerelei ter hoogte van de Kinderboerderij in het kader van het natuureducatieve project.
  4. Er met de UIA als niet betrokken partner in de stuurgroep wordt gepraat over de voorgestelde bestemming van fort 6. In het nabije verleden (1997-1998) werd er immers gevraagd om overname van de site voor een bedrag van 30 miljoen fr. (743.680 euro) door de stad Antwerpen.
  5. De beheerders van de forten betrokken worden in de stuurgroep.



6. Er met het oog op het instandhouden en ontwikkelen van de biodiversiteit van de Brialmontforten er ecologische verbindingengebieden tussen de forten worden voorzien.
7. Het district Wilrijk betrokken partner wil zijn in de beheersstructuur van de Brialmontforten en met name in deze van de forten 6 en 7.

### Artikel 3

Dit besluit heeft in principe voor de stad geen financiële gevolgen.

Kopiëren: 4 exemplaren

Aan:	Aantal:	Actie:
ID/DW	1	voor kennisname
OB/RO (Frank De Bruyne)	1	voor gevolg
OB/RO/O&O (Maud Coppenrath)	1	voor gevolg
WI/ID/S	1	voor dossier